

Gordana Tudor

Split

Hrvati sudionici Viške bitke

Bitka u kojoj je objektivno slabija austrijska flota porazila daleko jaču talijansku, zauzimala je i još zauzima istaknuto mjesto u vojnopomorskoj historiografiji, ne samo zemalja sudionica – već i drugih zemalja. Iako hrvatska zastava nije vijorila ni na jednom brodskom jarbolu, bitka je za Hrvate imala poseban značaj i duboko je ukorijenjena u tradiciju naroda, osobito onih iz primorskih krajeva. Pobjeda pod Visom primljena je u Dalmaciji kao pobjeda Dalmatinaca nad vjekovnim neprijateljem Italijom koja je oduvijek pretendirala na hrvatsku obalu i otoke. O tome svjedoče brojne pjesme ispjevane nakon bitke, od Kranjčevićeve „Naš čovo“ do radova različitih pjesnika amatera, kao i nadimci nekih obitelji, poput „Tegetof“, koji su se zadržali do današnjih dana.

Gljučne riječi: austrijska ratna mornarica, hrvatski časnici i mornari, gubitci, odličja

Gotovo svi autori koji su se na bilo koji način dotakli Viške bitke, suglasni su da je jedan od presudnih čimbenika koji je pridonio Tegetthoffovoj pobjedi bio prevladavajući hrvatski kadar u austrijskoj ratnoj mornarici. U domaćoj historiografiji najčešće se koristi podatak da je od 7871 mornara njih oko 5000 bilo Hrvata iz Istre, Hrvatskog primorja, Dalmacije i Boke kotorske.¹ Međutim, američki povjesničar Lawrence Sondhaus, koji se bavi Austro-Ugarskom i njezinom ratnom mornaricom, navodi da su od 8000 mornara jednu trećinu činili Hrvati.²

Hrvati u sastavu austrijske ratne mornarice³

Udio Hrvata, i časnika i mornara – članova posada, mijenjao se usporedo s razvitkom austrijske mornarice.

¹ Berislav VISKOVIĆ, *Viški boj 1866.*, Split, 2001., str. 62.

² Lawrence SONDHAUS, „Croatsians in the Habsburg Navy, 1797-1918“ *East European Quarterly*, XXVI, 2, Department of History, University of Colorado (Boulder Campus), 1992., str. 149–161, napose 153.

³ U prvim desetljećima postojanja ratne mornarice nije se bilježila nacionalna pripadnost časničkog kadra. Jedini način da se utvrdi hrvatsko podrijetlo časnika, bilo je njegovo prezime (iako se pisalo prema talijanskom ili njemačkom pravopisu) i eventualno po mjestu rođenja ako je bilo zapisano u osobnom dosjeu. Tek od osamdesetih godina 19. stoljeća vodi se službena statistika o nacionalnoj pripadnosti časnika.

Prvi popis s imenima časnika potječe iz svibnja 1802. godine, iz vremena prve austrijske vladavine, iz kojeg je vidljivo da je među 119 časnika njih 21 ili 18 % hrvatskog prezimena.⁴

Nakon sloma francuske vlasti na Jadranu, Austrija je 1814. godine *de facto*, a odredbama Bečkog kongresa 1815. godine i *de iure*, dobila cijelu istočnu obalu Jadrana, a s njom i tadašnju ratnu luku Veneciju. Britanci su joj predali Vis i druge otoke. Austrijska je carevina dobila mirovnim ugovorom opet arsenal u Veneciji, područje nekadašnje mletačke države, kao i cijelu istočnu obalu Jadrana, od Trsta do Boke kotorske. Dobili su i sve francuske ratne i trgovačke brodove koji su se zatekli na Jadranu te brojna brodogradilišta. Postali su jedina pomorska sila na Jadranu.

Austrijska ratna mornarica naslijedila je organizaciju i tradicije mletačke mornarice, sva njezina pravila, upute i propise. Službeni jezik mornarice bio je talijanski, a u početku su čak korištene talijanske odore i znakovlje. Svi časnici i mornari nekadašnje mletačke mornarice preuzeti su u austrijsku službu, ukupno njih 2479. Najviše je bilo Venecijanaca, zatim stanovnika krajeva i mjesta na istočnoj obali Jadrana: Istrana, Tršćana, Riječana, Dalmatinaca, pa i Bokelja, dok je udio Austrijanaca i drugih narodnosti bio neznatan. Iz popisa pomorskih časnika i časnika mornaričkog pješastva iz 1814. godine zabilježili smo prezimena Buratovich (Buratović), Mascarić (Maskarić), Craglich (Kraljić), Viscovich (Visković), Dabovich (Dabović), Vucetich (Vučetić), Živcović (Živković), a kao mjesta rođenja navedeni su Dubrovnik, Brač, Senj, Rijeka, Perast itd.⁵

Iz popisa časnika ratne mornarice na dan 13. siječnja 1847. vidljivo je da su dva kapetana bojnog broda imala hrvatsko prezime (Marinovich i Buratovich), jedan kapetan fregate (Buiakovich), dva poručnika bojnog broda (Viscovich i Ivanossic) itd.⁶

Stanje u mornarici tijekom 1848. godine

Početkom godine, u mornarici su bila djelatna 184 časnika, počevši od jednog viceadmirala do 29 kadeta. Od četiri kapetana bojnog broda, dva su imala hrvatsko prezime (Buratović i Marinović), od pet kapetana fregate, dva su bila s hrvatskim prezimenom (Maršić i Bujaković), a od osam kapetana korvete, hrvatsko prezime imali su Balović i Nekić. Uzimajući u obzir samo prezimena koja završavaju na *-ich* može se zaključiti da je među časnicima bilo 13 % osoba hrvatskog podrijetla.⁷

⁴ L. SONDHAUS, „Croatsians in the Habsburg Navy“, str. 150.

⁵ Dio većeg rukopisa (str. 8) „Jadran 1814-1914“ koji se odnosi na razdoblje do 1848. godine, autora Nikole Safonova. Rukopis je poklon pok. Berislava Viskovića i u posjedu je Gordane Tudor.

⁶ O Marinoviću, Buratoviću, Bujakoviću vidi Gordana TUDOR, „Austrijski admirali hrvatskog porijekla“. *Vila Velebita*, broj 6, (s.a.) Split, str. 93-104.

⁷ Jerolim Freiherrn BENKO von BOINIK, *Geschichte der K.K. Kriegs-Marine während der jahre 1848 und 1849*, Wien, 1884., str. 12-13. Među kadetima nalazimo buduće junake Viške bitke, od

U ožujku 1848. godine u Veneciji je buknuo ustanak protiv Austrije, stanovništvo se pod utjecajem ideje o ujedinjavanju državnica na Apeninskom poluotoku željelo osloboditi austrijske vlasti. Nekoliko dana nakon izbijanja revolucije u Milanu, Daniele Manin stao je na čelo ustanka u Veneciji, zauzeo arsenal i nakon toga je proglašena Republika Sv. Marka s njim na čelu. Već prvog dana pobune, 23. ožujka, kapetana bojnog broda Ivana Marinovića, zapovjednika arsenala, najvažnije mornaričke ustanove Austrije, pretukli su do smrti njegovi dojučerašnji podređeni – radnici arsenala.⁸

Austriji se osvetio nedostatak vlastitih kadrova s pomorskim iskustvom s obzirom na to da je ratna mornarica najvećim dijelom bila prepuštena Venecijancima, odnosno građanima talijanske narodnosti, koji su se u revoluciji stavili na stranu pobunjenika. Od cijele flote koja je tada imala 162 broda, njih 113 prešlo je na stranu pobunjenika. Samo se eskadra kojom je zapovijedao kapetan bojnog broda Buratović i brodovi u Zadru pod zapovjedništvom kapetana bojnog broda Bordinija nisu priključili protuaustrijskim snagama.

Od ukupno oko 5000 pripadnika mornarice, Austriji je ostalo vjerno samo oko 70 časnika i oko 700 mornara.⁹ Dvije trećine časnika s hrvatskim prezimenima također je prešlo na stranu venecijanskih pobunjenika (17 od 25).¹⁰

Pobuna je ugušena nakon nekoliko mjeseci, feldmaršal Radetzky je na čelu austrijskih oružanih snaga pobjedonosno ušao u Veneciju, ali Venecija nakon toga više nije bila glavna austrijska ratna luka, već tu ulogu privremeno preuzima Trst.

Dolaskom danskog viceadmirala Hansa Dahlerupa počinje novo razdoblje u razvitku ratne mornarice. Poučeni prethodnim lošim iskustvom, njemački jezik uvodi se kao službeni u mornaricu, Pula je odabrana za glavnu ratnu luku, a časnički kadar popunjava se ljudima iz kontinentalnih krajeva Monarhije, Austrijancima i Mađarima, ali i Nijemcima te onima iz nordijskih zemalja. Novi kadeti, budući časnici, nakon odustajanja od Venecije, svoje su mornaričko školovanje nastavili prvo u Trstu, a od 1866. godine u Rijeci, na Vojno-pomorskoj akademiji.¹¹ Uvođenje njemačkog jezika kao službenog znatno je otežavalo i čak onemogućilo mnogim mladim Hrvatima s obalnog područja karijeru pomorskog časnika.

Iako je od 1858. godine u nastavni plan formalno uveden srpsko-hrvatski jezik kao izborni (tzv. *elective*), većina studenata germanskog podrijetla završila je školovanje bez znanja tog jezika, dok su Hrvati za upis u Akademiju morali pokazati tečno znanje njemačkog. Stoga je u narednim desetljećima broj časnika

Tegetthoffa preko Sternecka do Milošića.

⁸ G. TUDOR, „Austrijski admirali...“, str. 99.

⁹ G. TUDOR, „Austrijski admirali...“, str. 97.

¹⁰ L. SONDHAUS, „Croats in the Habsburg Navy“, str. 151.

¹¹ Ervin DUBROVIĆ, *Vojno-pomorska akademija u Rijeci 1866.-1914.*, Rijeka, 2011., str. 10–13.

bio u opadanju; dok su 1850. godine Hrvati činili 36 % časničkog kadra, početkom sedamdesetih bilo ih je manje od 5 %.¹²

Nastojeći čim prije popuniti mornaricu novim kadrovima, vlast je poduzimala različite akcije. Tako je već u travnju 1848. godine iz Trsta, preko Rijeke i Senja, krenuo put Dalmacije Lloydov parobrod *Trieste*. Na brodu je bio poručnik fregate Preu koji je, praćen vojnom glazbom, obilazio Dalmaciji u cilju novačenja mornara. U Zadru je tiskan oglas u kojem se navodi kako u ratnoj mornarici ima mjesta za sve one koji ispunjavaju uvjete prijma.

Dalmatinci su mogli ući u mornaricu na rok od četiri godine ili manje, odnosno samo za jedan vojni pohod. Običnim mornarima nudila se plaća od 6, 8 ili 10 fiorina, a onima s posebnim sposobnostima (znanjem) nudio se još i dodatak od 2, 4 ili 6 fiorina mjesečno. Uz to su primali *panatiku* (opskrbinu) od 20 karantana dnevno, odjeću i slično.¹³ Akcija je očito bila uspješna jer se *Trieste* nakon desetak dana vratio u Trst s gotovo 300 unovačenih mornara.¹⁴

Časnici trgovačke mornarice također su se mogli prijaviti za služenje u ratnoj mornarici, pa *Gazzetta di Zara* navodi primjer Antonija Giuranovicha, kapetana duge plovidbe iz Prčanja, koji je 1. lipnja dobrovoljno stupio u ratnu mornaricu, dobio čin zastavnika bojnog broda i odmah donirao cijelu plaću za udovice mornara i njihovu siročad.¹⁵

Kako su dočasnici i mornari u najvećem broju bili Hrvati iz obalnog područja i otoka te iz Like, uz nešto Slovenaca, Srba i Čeha, pojavio se problem u njihovoj komunikaciji s novim časnicima. Posredan dokaz tome daju nam austrijska izvješća. Naime, novopridošli pomorski časnici nisu poznavali ni talijanski ni „ilirski jezik“, kako ga je nazivao Dahlerup (hrvatski i slovenski), pa se u izvješćima spominju velike teškoće u sporazumijevanju novih časnika s podčinjenim osobljem.¹⁶

Unatoč tome, hrvatski mornari bili su cijenjeni kao izuzetno vješti pomorci. Poslije bitke kod Helgolanda 9. svibnja 1864., inače prvog uspješnog okršaja austrijske flote, austrijski veleposlanik u Hamburgu javlja u Beč da se „u Hamburgu svi dive hrabrosti zapovjednika austrijske eskadre – kapetana bojnog broda Tegetthoffa, hladnokrvnosti časnika i vanrednoj borbenosti Dalmatinaca“.¹⁷

¹² Nakon 1870. njemački jezik više nije bio obavezan na prijamnom ispitu pa broj hrvatskih kadeta, budućih časnika, počinje rasti. L. SONDHAUS, „Croatsians in the Habsburg Navy“, str. 152.

¹³ „Altro del 18. aprile. Avviso“, *Gazzetta di Zara, Zadar*, 32, od 20. 4. 1848., str. 1.

¹⁴ „Altro del 24.“, *Gazzetta di Zara*, 33 od 24. 4. 1848., str. 2.

¹⁵ „Zara, 10. luglio. Antonio Giuranovich da Perzagno“, *Gazzetta di Zara*, 5 od 10. 7. 1848., str. 1.

¹⁶ „Jadran 1814-1914“, str. 15.

¹⁷ Isto. Treba spomenuti da se u to vrijeme pod pojmom „Dalmatinci“ mislilo i na Hrvate iz Hrvatskog primorja i Istre, Bokelje te one iz kontinentalnih krajeva.

Hrvatski časnici u zapovjednim stožerima brodova austrijske eskadre

Politička situacija na Jadranu uoči bitke, pripreme za nju, brojčano stanje sukobljenih flota i tijek same bitke predmet su rada drugih autora u ovom zborniku. S obzirom na temu, ovdje se fokusiramo na ulogu hrvatskih časnika, dočasnika i mornara.

Austrijska eskadra sastojala se od 27 brodova s ukupno 7871 članom posade. U zapovjedništvu eskadre i u zapovjednim stožerima brodova bila su ukupno 423 časnika različitih činova i struka (pomorski časnici, liječnici, kapelani, topnički stručnjaci itd.). Hrvate nalazimo u zapovjednim stožerima na 15 austrijskih brodova, njih 30 ili cca 7 % od ukupnog broja časnika. Najviši rang imali su kapetan bojnog broda Georg (Juraj) Milošić, zapovjednik ratnog broda *Schwarzenberg*, i kapetan fregate Marko Florio, zapovjednik *Erzherzog Friedricha*. Oba su mornaričku karijeru završili u admiralskom činu. Slijedio ih je Petar Grančić, poručnik bojnog broda 1. klase koji je također karijeru završio kao austrijski admiral.¹⁸

Georg (Juraj) barun Milošić (Georg Freiherr von Millosicz)¹⁹

Rođen je 18. listopada 1819. u moldavskom mjestu Botošani (današnja Rumunjska) gdje mu je otac, austrijski časnik, bio upravitelj tamošnje karantene.

Za razliku od drugih visokih pomorskih časnika svog vremena, prvih šest godina vojničke karijere proveo je u pješaštvu. U mornaricu je stupio 1843. godine kao mornar 3. klase na ratnom brodu *Belona* s kojim je plovio po Levantu i Siriji, a potom je nastavio školovanje na Mornaričkoj školi u Veneciji, u isto vrijeme kada i Tegetthoff.

Narednih godina služio je kao časnik, odnosno zapovjednik različitih brodova te obavljao niz dužnosti na kopnu, lučkom admiralitetu u Veneciji i arsenalu u Trstu.

Krajem 1858. godine kao kapetan korvete postao je privremeni šef Prve sekcije pri Zapovjedništvu mornarice sa sjedištem u Trstu. Kao kapetan bojnog broda sudjeluje u Viškoj bitci kao zapovjednik fregate na vijak *Fürst Felix Schwarzenberg* čije je preuređenje nadgledao nekoliko godina ranije. Radilo se o brodu s istisninom od 2514 tona i strojem od 400 KS koji je mogao razviti brzinu od 10 čvorova. Bio je naoružan sa 46 topova, a pod njegovim zapovjedništvom bilo je 547 ljudi.

¹⁸ Ferdinand Ritter von ATTLMAYR, *Der Krieg Österreichs in der Adria im Jahre 1866.*, Pola, 1896., Anhang, str.1–14.

¹⁹ Biografski podatci temelje se na knjizi: Antonio SCHMIDT-BRENTANO, *Die Österreichischen admirale*, Band I, 1808–1895, Osnabrück, 1997., str. 234–238 i na radu G. TUDOR, „Austrijski admirali“, str.104–106. Premda ne postoji izravna potvrda da je Milošić porijeklom Hrvat, dosadašnja historiografija o Viškom boju ga je ubrajala u hrvatske sudionike sukoba, pa se tako i ovdje čini.

Tijekom bitke, u kojoj je bio sastavni dio druge divizije pod zapovjedništvom kapetana bojnog broda – komodora Antona Petza, fregata je prema neprijatelju uputila 286 topovskih hitaca, a primila samo devet. Na brodu su ranjene dvije osobe, jedan časnik i jedan član posade, također Hrvat – Vjekoslav Spinčić. Nakon bitke Milošić je obavljao brojne odgovorne dužnosti: bio je viški otočki tvrđavski zapovjednik i zapovjednik arsenala u Puli. Kao zapovjednik brodova stacioniranih u Boki kotorskoj sudjelovao je u gušenju Krivošijskog ustanka.

Čin kontraadmirala dobio je 1870. godine i istovremeno je postao zapovjednik eskadre. Od prosinca 1871. godine do umirovljenja 1. prosinca 1883. obavljao je dužnost pomoćnika zapovjednika mornarice. U čin viceadmirala promaknut je godinu dana prije umirovljenja. Uzdignut je u viteški stalež 1872., a u austrijsko plemstvo primljen je 1884. godine.

Nakon pobjede pod Visom, Milošić je, kao peti u rangu počevši od Tegetthoffa, odlikovan Viteškim križem Ordena Leopolda s ratnom dekoracijom. Nositelj je i drugih visokih austrijskih odličja. Iako u dostupnim izvorima nismo našli potvrdu, očito je pratio nadvojvodu Maksimilijana na putu za Meksiko, o čemu svjedoče njegova meksička odličja: Guadalupe orden i Vojnička medalja za zasluge.

Milošića su smatrali jednim od najobrazovanijih austrijskih admirala. Sakupljao je starine, bavio se fotografijom i crtanjem. Svoju bogatu numizmatičku zbirku poklonio je Muzeju povijesti umjetnosti u Beču.

Umro je u austrijskom gradu Leobenu 24. srpnja 1890.

Marko Eugen vitez Florio (Marcus Eugen Ritter von Florio)²⁰

Rođen je 1827. godine u Prčanju, u Boki kotorskoj, u poznatoj pomorskoj obitelji. Otac Luka bio je kapetan i brodovlasnik, a majka Ane potjecala je iz glasovite bokeljske obitelji Verona.

Potekavši iz takvog obiteljskog okruženja, bilo je logično da se posveti pomorskom zvanju. Nakon školovanja u gimnaziji u Kotoru i pomorskoj školi u Trstu položio je poručnički ispit u trgovačkoj mornarici i u lipnju 1848. stupio u ratnu mornaricu. Poručnički ispit položio je burne 1848. godine i odmah je primljen u austrijsku mornaricu. Kao zastavnik fregate sudjelovao je u blokadi Venecije. Nekoliko mjeseci ranije u ratnu mornaricu je primljen i njegov brat Anton, također u činu zastavnika bojnog broda.

Sudjelovao je u bitci kod Helgolanda 1864. godine i bio u pratnji nadvojvode Maksimilijana na njegovu putu u Meksiko.

U Viškoj bitci kao kapetan fregate zapovijedao je korvetom na vijak i jedra *Erzherzog Friedrich*. Brod je imao istisninu od 1474 tone, parni stroj od 230 KS, naoružanje od 22 topa i posadu od 294 mornara. Korveta se također borila u 2.

²⁰ A. SCHMIDT-BRENTANO, *Die...*, str. 357–361.

diviziji pod Petzom. Tijekom borbe s broda je ispaljeno 250 hitaca, a primljeno samo devet. Na brodu nije bilo ni mrtvih ni ranjenih.

Poslije bitke Florio je odlikovan istim ordenom kao i Milošić (dvanaesti u rangu nakon Tegetthoffa) te je primljen u viteški stalež.

Od 1866. pa do umirovljenja 1884. godine obavljao je različite dužnosti. Najduže se zadržao u Carigradu kao zapovjednik ratnog broda stacioniranog u luci koji je služio za zaštitu austrijskog veleposlanstva. Prilikom umirovljenja unaprijeđen je u čin kontraadmirala.

Umro je u Prčanju 23. lipnja 1906. Pokopan je na starom mjesnom groblju uz najviše vojne počasti dok su mu pred rodom kućom bila usidrena tri ratna broda: *Lussin*, *Monarch* i *Albrecht*.

Petar Grančić (Peter Granchich von Cetinathal)²¹

Rođen je 5. svibnja 1836. u Sinju, u časničkoj obitelji. Godine 1850. stupio je u Mornaričku školu u Trstu. Školovanje je završio kao sedmi u rangu 1854. godine i stupio u ratnu mornaricu. Kao mladi časnik služio je na brodovima na Jadranu i Sredozemlju te obavljao različite dužnosti na kopnu, u Veneciji, Trstu i Puli.

Kao poručnik bojnog broda 1. klase bio je u vrijeme bitke ukrčan na topovnjači *Wall*. Tijekom bitke, prema neprijatelju su s njegova broda ispaljena 32 plotuna, ali nije primljen ni jedan neprijateljski hitac. Na brodu nije bilo žrtava.

U narednim godinama nastavio je obavljati dužnosti na brodovima bilo kao topnički časnik bilo kao zapovjednik, i to ne samo na Jadranu, već i na Dunavu. Sedamdesetih godina prvo je zapovjednik mornaričkog odreda u Budimpešti, a potom zapovijeda dunavskim monitorom *Maros*.

Poslije bitke odlikovan je Vojničkim križem za zasluge s ratnom dekoracijom. Nosilac je i drugih austrijskih odličja.

Umirovljen je 1892. godine i tom prilikom promaknut u čin počasnog kontraadmirala. Godine 1901. primljen je u austrijsko plemstvo s predikatom „von Cetinathal“. Kao izvrstan topnički časnik odgojio je brojne topnike. Nakon umirovljenja nastanio se u Trilju. Umro je 4. studenog 1917. u mjestu Holitz u Austriji.

Ostali Hrvati u zapovjednim stožerima brodova²²

Najviše časnika s hrvatskim prezimenima bilo je ukrčano u svojstvu zastavnika i pomorskih kadeta, i onih redovnih i „provizornih“. Na popisu su imena Stefana Stojanovića (Stojanovich), Fidelija Lazarića (Lazzarich), Luke

²¹ A. SCHMIDT-BRENTANO, *Die...*, str. 450–454.

²² F. ATTLMAYR, *Der Krieg...*, str. 1–14.

Biničkog, Luke Jurinića (Jurinich), Artura Martinića (Martinitz), Karla Marinića (Marinich), Sebastijana Stojčića (Stoicich), Karla Adamovića (Adamovich), Rafaela Ivanovića (Jvanovich), Georga Dabinovića (Dabinovich), Aleksandra Milinkovića (Millinkovich) i Martina Rukavine.

Među kadetima nalazimo i tri člana dalmatinskih plemićkih obitelji: sina viškog gradonačelnika, Stjepana Dojmija Delupisa, Bernarda Grisogona i grofa Andriju Borelija.

Hrvate nalazimo i među brodskim kapelanima (A. Milčetić, I. Karabaić, L. Rakovac), liječnicima i drugim medicinskim osobljem (M. Kudlić, D. Linardić, A. Kopic) te vršiteljima drugih dužnosti na brodovima (G. Tomić, N. Vidrić, S. Korač, H. Negovetić, F. Maković, K. Barić).

Dočasnici i mornari

Ne postoji popis dočasnika i mornara tako da njihova imena možemo naći samo na popisima poginulih, teško i lako ranjenih te među odlikovanim nakon bitke.

Austrijski gubitci

Gotovo svi izvori slažu se o gubitcima na talijanskoj i na austrijskoj strani. Talijanska flota izgubila je 38 časnika i 605 dočasnika i mornara. U bitci je, na austrijskoj strani, poginulo 38 ljudi, od toga tri časnika i 35 dočasnika i mornara. Ukupno je ranjeno 138 ljudi, 59 teže, a 79 lakše.²³

Zadarski *Il Nazionale* već je u subotu, 21. srpnja 1866. donio prva izvješća o napadu talijanskih brodova na viške utvrde te Tegetthoffov brzojav upućen zapovjedništvu trupa u Zadru o tijeku same bitke, u kojem spominje 22 mrtva i 82 ranjena na *Kaiseru* te još 10 mrtvih i 42 teško ranjena na drugim brodovima. U brzojavu su navedena samo imena stradalih časnika.²⁴

U narednim brojevima ista tiskovina donosi podatke o stradalima na otoku Visu, a 1. kolovoza objavljuje detaljniji popis mrtvih i ranjenih na svim austrijskim brodovima navodeći, osim imena, i službu koju su obnašali na brodu. Prema tom se popisu samo na *Kaiseru*, među 24 smrtno stradale osobe, nalazilo 13 Hrvata,

²³ F. ATTLMAYR, *Der Krieg...*, str. 229. Kako se radi o knjizi sudionika bitke tiskanoj 1896. godine, prihvatili smo ih kao službene, što su učinili i drugi autori (Visković, Kapović, Šimera itd.).

²⁴ „Zara, 21. luglio. Telegramma“, *Il Nazionale*, god. 5, Zadar, 58, od 21. 7. 1866., str. 230.

članova posade, i to najviše mornara 3. klase. Od 37 teško ranjenih, polovica su bili Hrvati, a slično je bilo i s lakše ranjenima, njih 20 od 38.²⁵

Prema službenim austrijskim podacima, na *Kaiseru* su poginule su 24 osobe: jedan časnik (Robert Proch) i 23 člana posade. Teško je ranjeno 37 (tri osobe su naknadno preminule od zadobivenih rana), a lakše 38 osoba, što čini više od polovice svih austrijskih gubitaka.²⁶

Veliki stari drveni linijski brod *Kaiser* sa 5200 tona istisnine i parnim strojem od 800 KS imao je 92 topa, a posada je imala 904 člana. Imao je istaknutu ulogu tijekom bitke, ali je i pretrpio najveću štetu i u ljudstvu i na samom brodu, pa su Talijani objavili i vijest o njegovu potonuću. Iako su njegovi topovi uputili čak 850 hitaca prema neprijatelju, a primili samo 80, pretrpio je velika oštećenja. Prva mu je nanio najveći talijanski brod *Affondatore*, a uz prve žrtve razbijen je kompas i strojni telegraf.

U sudaru s drugim modernim oklopljenim brodom *Re di Portogallo*, kojem je nanio dosta štete, i sam je dosta stradao: slomljen mu je pramac, skinut kosnik, a pramčana figura pala je na neprijateljski brod. Na kraju mu se srušio i prednji jarbol koji je pao prema krmu i poklopio dimnjak. Zbog pada dimnjaka onesposobljena mu je pramčana palubna baterija, a zbog pokrivenog dimnjaka prijetio je požar te je ujedno došlo i do havarije stroja. Dok je posada pokušavala osposobiti brod, napala ga je i talijanska oklopnjača *Maria Pia*. Okušao je udarce svih brodova kraj kojih je prolazio. Brod je bio djelomično razoren, jedan dio baterije bio je onesposobljen, pukla je parna cijev, a još dva časnika i četiri mornara teško su ranjena. Bjesnio je i požar. Strojevi su slabo radili, a kormilo je dobilo direktan pogodak pa je zapovjednik odlučio izaći iz borbe i uputiti se u višku luku.

Kad je *Afondatore* primijetio bespomoćni *Kaiser*, odvojen od ostalih brodova, odlučio ga je dokrajčiti. U posljednjem trenutku, dok se spremao kljunom napasti *Kaiserov* bok, talijanski zapovjednik Persano, koji se nalazio na brodu, naredio je skretanje u stranu i povlačenje (nakon bitke talijanska je javnost posebno kritizirala taj njegov postupak). Na kraju se brod sigurno povukao u višku luku gdje se odmah započelo s popravcima.

Nekoliko dana kasnije otplovio je u Trst i usidrio se na mulu S. Carlo, točno na mjestu gdje je obično pristajao Lloydov parobrod *Espero*. Za vrijeme boravka u gradu, slavni brod posjetilo je mnoštvo stanovnika Trsta, a sam Tegetthoff je na njemu podijelio prva odličja zaslužnima.²⁷

Mrtvih i ranjenih bilo je i na drugim austrijskim brodovima kako slijedi:²⁸

²⁵ F. ATTLMAYR, *Der Krieg...*, str. 229; „Lista delle perdute dell' i.r. marina di guerra nella battaglia di Lissa“, *Il Nazionale*, 61 od 1. 8. 1866., str. 302.

²⁶ F. ATTLMAYR, *Der Krieg...*, str. 229.

²⁷ Djelovanje *Kaisera* tijekom bitke opisano je prema knjizi Boris PRIKRIL, *Tri tisuće godina pomorskih ratova*, drugi dio, Zagreb – Opatija, 1985., str. 200–204.

²⁸ F. ATTLMAYR, *Der Krieg...*, str. 229.

Erz. Ferdinand Max – jedan mrtvi član posade te dva teško ranjena i pet lako ranjenih
Kaiser Max – jedan teško ranjen i dva lako ranjena člana posade
Don Juan d' Austria – jedan mrtvi član i četiri lako ranjena člana posade
Prinz Eugen – jedan lako ranjeni član posade
Drache – jedan mrtav i jedan teško ranjeni časnik te pet teško ranjenih članova posade
Salamander – dva teško ranjena časnika i sedam lako ranjenih članova posade
Novara – sedam mrtvih (jedan časnik i šest članova posade), tri teško ranjena člana posade i 17 lako ranjenih (četiri časnika i 13 članova posade)
Schwarzenberg – dva teško ranjena (časnik i član posade)
Adria – dva mrtva, tri teško i dva lako ranjena člana posade
Donau – jedan mrtav i dva teško ranjena člana posade
Kaiserin Elisabeth – jedan mrtav član posade, dva teško i dva lako ranjena člana posade.

Poginuli i ranjeni Hrvati²⁹

Prvi dostupni izvor jest popis objavljen u bečkim tiskovinama 31. srpnja, a dan kasnije slijedi ga i *Il Nazionale*, ali treba napomenuti da oni sadrže samo imena i naziv službe koju su poginuli i ranjeni obavljali na brodu. U tim izvorima imena su navedena u talijanskom odnosno njemačkom obliku, ali ih ovdje donosimo u hrvatskoj transkripciji. Petar Kuničić je 1891. godine donio detaljan popis s imenima svih poginulih, službom koju su obavljali na brodu i prvi put naveo njihovu zavičajnost i starost. Na popisu su 32 imena, iako službeni podatci govore o ukupno 38 poginulih. Broj poginulih časnika (tri) odgovara službenim podacima, ali nedostaje šest imena članova posade. Prema Kuničiću, poginulo je 18 Hrvata i 11 mornara iz drugih dijelova Monarhije, ali jedino za Matu Buranela nije naveo zavičajnost ni starost. Međutim, Mate Buranelo nalazi se na novinskim popisima kao teško ranjen na brodu *Adria*, ali nigdje nismo pronašli vijest o njegovoj smrti.

Sljedeći popis objavljen je u *Il Nazionale* 1906. godine, a u povodu 50. obljetnice bitke i sadrži imena 18 poginulih Hrvata. Mate Talijančić zapisao je samo 17 imena.

Analizirajući ranije navedene popise, utvrdili smo 14 imena koja se pojavljuju na svim popisima.

Ivan Pavličević je prema novinskim izvješćima bio teško ranjen i preminuo je od posljedica ranjavanja, ali jedini se nalazi na ostalim popisima poginulih. Njegovi

²⁹ „Verzeichnis...“, *Wiener Abendpost*, 1866., Beč, 174, od 31. 7., str. 706–707; „Lista delle perdute...“, str. 302; Petar KUNIČIĆ, *Viški boj* (reprint iz 1892.), Zagreb, 1996., str. 101–106; Mate TALIJANČIĆ, *Plava grobnica Jadrana*, Zagreb, 1889., str. 167; „Kod Viške bitke palo je u svemu...“ *Narodni list*, god. XLV, Zadar, 1906., 59, od 23. 7., str. 2.

kolege s *Kaisera*, Mate Stanić i Ante Alduk, također su umrli od posljedica teških rana, ali njihova imena nisu među poginulima.

Franju Soića nalazimo kod Kuničića, 1906. godine i kod Talijančića, ali ga nismo našli u novinskim popisima. Ivan Kvokal jedino se ne nalazi na Talijančićevu popisu, tako da ga ubrajamo među poginule.

Poginuli u bitci

Ivan **Svičarević** – rodом s Visa, noštromo 3. klase na *Kaiseru*, 36 godina

Mate **Lenac** – iz Lovrana, glavni kormilar na *Kaiseru*, 36 godina

Šime **Tebaldi** – iz Drniša, mornar 1. klase na *Kaiseru*, 25 godina

Franjo **Nuklić** – iz Cresa, mornar 2. klase na *Kaiseru*, 41 godinu

Ivan **Jerković (Kerković)** – iz Nerezina, mornar 2. klase na *Kaiseru*, 21 godinu

Ivan **Šember (Skender)** – iz Medovdoca, mornar 3. klase na *Kaiseru*, 24 godine

Lazo **Borović** – iz Vučevice, mornar 3. klase na *Kaiseru*, 27 godina

Ivan **Ivanković** – iz Dobrenja, mornar 3. klase na *Kaiseru*, 21 godinu

Mate **Senta** – iz Splita, mornar 3. klase na *Kaiseru*, 24 godine

Petar **Polovinić (Polovineo)** – iz Kotora, mornar 3. klase na *Kaiseru*, 26 godina

Ilija **Koitić (Cvitić)** – iz Otišića, mornar 3. klase na *Kaiseru*, 27 godina

Ante **Stanić (Sitanić)** – iz Nerežišća, mornar 3. klase na *Kaiseru*, 21 godinu

Petar **Bonković (Benković)** – iz Gdinja, mornar 3. klase na *Kaiseru*, 22 godine

Franjo **Soić** – iz Istre, mornar 3. klase na *Kaiseru*, 21 godinu

Ivan **Kvokal (Dvokal)** – iz Brina, mornar 1. klase na *Novari*, 25 godina

Josip **Despota (Desopra)** – iz Rijeke, mornar 3. klase na *Novari*, 21 godinu

Luka Ivan **Hure (Kure)** – iz Brusja, mornar 3. klase na *Novari*, 22 godine.

U poginule borce svrstali smo i umrle od posljedica ranjavanja, tim više što se jedan od njih (Pavličević) već nalazi na popisu mrtvih. To su:

Ivan **Pavličević** – iz Makarske, mornar 3. klase na *Kaiseru*, 21 godinu

Ante **Alduk** – iz Sedramića kod Drniša, mornar 3. klase na *Kaiseru*

Mate **Stanić** iz Splita, mornar 3. klase na *Kaiseru*.

Mrtvi su uz vojne počasti pokopani na viškom groblju.

Teško je ranjeno sedam časnika i 52 člana posade, od toga je njih 29 s hrvatskim prezimenima.

Na *Kaiseru* su teško ranjeni: Mate Buković, Ivan Pindulić, Domenik Balarin, Toma Potić, Toma Blažević, Stjepan Šolić, Mate Meštrovic, Marko Fabijanić, Jakov Pastović, Marin Lizatović (Matović), Šime Marković, Ivan Bonačić i Šime Lučev.

Na *Schwarzenbergu* je ranjen Vjekoslav Spinčić.

Na *Novari* su ranjeni Ivan Foretić, Nikola Mateljan, Josip Dadić, Marko Batistić, Josip Ivanović i Ivan Šolić (jedini je Kuničić njih svrstao u lako ranjene,

po njemu su teško ranjeni Matija Modum, Andrija Pauletić, Pavao Pivić i Makso Vidali).

Na *Kaiserin Elisabeth* ranjeni su Franjo Stuparić i N. Barselović.

Marko Sablić ranjen je na *Kaiser Maxu*, a Franjo Bašić i Mate Buranelo na *Adriji*.

Na *Dracheu* su ranjeni Juraj Bognolo, Toma Dabo, Franjo Grbac i Nikola Vrsaljko.

Lakše je ranjeno osam časnika i 71 član posade, odnosno njih 26 s hrvatskim prezimenima:

Petar Kuzmić, Luka Skopinić, Anton Čosić, Ivan Sokivić, Anton Grubić, Cvjetko Lupić, Grgo Kovačević, Jakov Juran, Miho Gregorić, Šime Kurobasa, Ilija Erceg, Marko Martinović, Ante Rigović, Ante Rizvan, Ante Čendić, Šime Popović, Grga Šikić, Armano Grubinić, Luka Gersak, Domenik Brusina, Frane Bilaver, Juraj Barić, Ivan Lučin, Josip Sivić, Ivan Blažić i Antonio Pilepić.

Najteži ranjenici smješteni su u vojnu bolnicu u Visu u kojoj su preminuli Pavličević i Stanić. Ostali su prebačeni u Šibenik, Zadar i Split. Tako su se npr. u šibenskoj vojnoj bolnici liječili Stipan Matić, Martin Vaselović, Toma Dabo i Leopold Romulo, a u splitskoj Marin Lizatović (Matović), Toma Tolić, Jerolim Pastović, Stipan Tolić, Mate Meštrovic, Mato Madul, Šime Lučev. Splićani Ivan Bonačić i Šime Markovina (Marković) nakon otpuštanja iz bolnice liječili su se kod rodbine u Splitu.³⁰

Cijela Dalmacija nastojala je pomoći ranjenicima. Dalmatinski namjesnik barun Filipović uputio je odmah nakon bitke, 20. srpnja, apel općinama i građanstvu u kojem ih poziva da, nakon otpuštanja iz bolnica, prime u svoje domove ranjene i bolesne kako bi se što bolje oporavili.³¹ I zadarski načelnik Begna pozvao je zadarske dame na sakupljanje platna, zavoja, novca i sličnih potrepština za ranjenike.³²

U Splitu je odmah po primitku vijesti o bitci sazvano općinsko vijeće na kojem je općinska uprava izjavila da se građanstvo spremno odazvalo na poziv te da će primiti ranjenike na kućnu njegu.³³ Diljem Dalmacije organizirano je prikupljanje pomoći za ranjenike, u Splitu je npr. Paolo Nakić umnožio Tegetthoffovu fotografiju i prodavao je, a dobit je uputio admiralu koji mu je u ime mornarice osobno zahvalio.³⁴ U akciji se također uključio i meksički car Maksimilijan, brat

³⁰ „C. K. Zapovidništvo četah u Dalmaciji. Pregled dalmatinskih ranjenih u boju kod Visa predatih vojenim Bolnicama Dalmatinskim“, *Glasnik dalmatinski*, Zadar, 68, od 17. 8. 1866., str. 1; „Naknadni pregled Dalmatinacah ranjenih u boju kod Visa predatih vojenim bolnicam Pokrajine“, isto, 76, od 21. 9. 1866., str. 1.

³¹ „S. E. il signor luogotenente“, *Il Nazionale*, 61, od 1. 8. 1866., str. 302.

³² „Il signor podesta di Zara“, *Il Nazionale*, 61, od 1. 8. 1866., str. 302.

³³ Grga NOVAK, *Povijest Splita* IV, 1978., Split, str. 2184.

³⁴ „Il signor Paolo Nakić“, *Il Nazionale*, 72, od 8. 9. 1866., str. 345.

Franje Josipa I. i bivši zapovjednik mornarice, koji je poslao iznos od 5000 franaka za potrebe ranjenika.³⁵

Rodbina preminulog Ivana Pavličevića održala je 30. srpnja, u jednoj zadarskoj crkvi, misu u njegov spomen.³⁶

U Splitu je 29. srpnja umro Ante Alduk iz Sedramića kod Drniša. Općina mu je priredila svečani pogreb, u povorci je sudjelovao i namjesnik barun Filipović. Sve trgovine imale su crni flor, a zastave po gradu i na brodovima u luci bile su spuštene na pola koplja. Građani Splita svojim su masovnim sudjelovanjem u pogrebnoj povorci odali počast svim svojim hrabrim sinovima koji su izvojevali ovu slavnu pobjedu u bitci koja je ugrožavala teritorijalni integritet Dalmacije. Općina je izmijenila brzojave s drniškom općinom koja im je zahvalila na svemu što su učinili za njihova sugrađanina.³⁷

Žrtve branitelja i žitelja otoka Visa

Operacija napada na Vis započela je 16. srpnja kada je talijanska flota isplovila iz Ancone prema Visu da bi ga osvojila. Zapovjednik flote, admiral Carlo Persano, tijekom narednog dana samo je kružio oko otoka bez ikakva plana napada. Napad je počeo tek 18. srpnja, i to otvaranjem topovske vatre na obalne baterije Visa. Uoči rata, najjače je bio utvrđen Zaljev sv. Jurja u kojem se smjestio grad Vis, a nekoliko obalnih baterija bilo je još i u Komiži i Rukavcu. Posada otoka imala je 1833 vojnika.

U to vrijeme bilo je na Visu 88 topova od kojih je samo 31 bio top moderne izrade s izoliranim cijevima. To prvo bombardiranje nije nanijelo veliku štetu baterijama koje su se nalazile dosta visoko pa ih topovska zrna s brodova nisu dosegala. U noći s 18. na 19. srpnja cijeli je Vis gorio. Stanovnici susjednih otoka, gledajući vatru, mislili su da će se i ljudi i životinje na Visu pretvoriti u pepeo. Sutradan je napad nastavljen. Četiri oklopljena broda uplovila su u zaljev da bi iz blizine gađala obalne utvrde. Jedna od tvrđava raznesena je eksplozijom vlastita baruta, a i ostale su izbačene iz borbe. Do večeri su svi topovi, osim topova Gospine tvrđave, bili ušutkani.

Branitelji i žitelji otoka podnijeli su velike žrtve tijekom dvodnevnih napada na otočke utvrde. Prema svjedočenju očevidaca, neprijateljski napadi pretvorili su Vis i Komižu u mjesta strave i užasa; bombardiranje i vatra pogodili su ne samo utvrde nego i civilne objekte.

³⁵ P. KUNIČIĆ, *Viški boj*, str. 159.

³⁶ „A di 30. luglio“, *Il Nazionale*, 63, od 8. 8. 1866., str. 4 (310).

³⁷ „Notizie locali e provinciali. Ci scrivono da Spalato, 31. luglio“, *Il Nazionale*, 63, od 8. 8. 1866., str. 4 (310); „Nostre corrispondenze. Dernis, 18. agosto“, *Il Nazionale*, 67, od 22. 8. 1866., str. 3 (324).

Pogođene su kuće Tomić i Zanella, kuća Bilas pok. Luxio, Il casino civico, kuća Dojmi u kojoj je bila škola, kuće Jakova i Petra Bradanca, Caramaneo, kuća Svetin u kojoj je stanovala udovica Bakotić te kuća Kargotić. I ostale su kuće pretrpjele manju štetu. U luci je potopljena bracara Jakova Mužine te trabakuli Marijana Kargotića i Ilije Mamuta.

Ljudi su pokušali naći spas bijegom u polja i vinograde, tražeći zaklon u špiljama, ali nisu zaboravili na hrabre posade otočkih utvrda. Pomagali su im noseći hranu, dodajući im streljivo i prah, a ranjenike su zbrinjavali i njegovali u svojim domovima.

Među braniteljima su bila 24 mrtva (pet iz Hrvatske), jedan smrtno ranjen, dva lakše ranjena časnika i 68 vojnika, ukupno 95 ljudi.

U mjestu Kut poginulo je šest mještana težaka, i to:

Ivan **Kučić** pok. Antuna, bačvar, oženjen, 51 godina

Jeronim, **Kučić**, njegov brat, oženjen, 46 godina

Jakov **Vojković** Iva, težak, 25 godina

Dominik **Ruljančić** pok. Domenika, težak, 58 godina

Ivan **Brajčić**, Dute, težak, 19 godina

Ivan **Pečarević** Gondola, Jurjev, dječak, 14 godina.

Zadnja tri usmrćena su i pokopana na brežuljku Paklenici.³⁸

Hvarski junak Nikola Karković i doprinos otoka Hvara viškoj pobjedi

Iako je ovo tema posebnog priloga u Zborniku, ipak i ovdje treba spomenuti junački podvig Nikole Karkovića – osvajanje izuzetno vrijednog ratnog trofeja.³⁹

Nikola Karković (1838. – 1918.) koji se pod Tegetthoffom borio u bitci kod Helgolanda 1864. godine, bio je ukrcaj kao kormilar 2. klase na admiralskom brodu *Erzherzog Ferdinand Max* kojim je zapovijedao kapetan bojnog broda Sterneck. Tijekom bitke Karkovićev brod udario je u talijanski *Palestro*. Prilikom udarca slomio se sošnjak jarbola *Palestra* s velikom nacionalnom trobojnicom i pao preko pramčanog nadgrađa *EFM*-a. Na Tegetthoffov poziv: „E chi di voi si pigliera la bandiera?“ Karković je potrčao i unatoč neprijateljskoj pušcanoj vatri skinuo zastavu i predao je admiralu.

³⁸ Pri pisanju dijela o napadu na Vis korišteni su KUNIČIĆ, *Viški boj*, str. 39–61; Aleksandar D. BUBNOV, *Historija pomorske ratne veštine u tri knjige*, Dubrovnik, 1930., str. 73; Boris PRIKRIL, *Tri tisuće godina pomorskih ratova*, str. 193–194, Joža PRETNAR, „Viška bitka (20. jula 1866. god.)“, *Mornarički glasnik*, god. 16, 4, Beograd, 1966., str. 612–616; „Notizie locali e provinciali. Battaglia di Lissa“, *Il Nazionale*, 61 od 1. 8. 1866., str. 302.

³⁹ Marija ZANINOVIĆ-RUMORA, Joško BRACANOVIĆ, *150. obljetnica Viškog boja. Pogled s Hvara*, Hvar, 2016., str. 3–39.

Nagrađen je za svoje junaštvo, kao gost nadvojvode Albrechta otputovao je u Beč gdje ga je 18. kolovoza primio i sam car Franjo Josip. Osobno mu je uručio zlatnu medalju za hrabrost i novčanu nagradu te ga promaknuo u dočasnički čin.⁴⁰

Uz sudar *EFM*-a s najvećom talijanskom oklopnjačom *Re d' Italia* vezana je i obiteljska predaja u trogirskoj obitelji Belas. Prema predaji, njihov predak također je oteo brodsku zastavu, ali nije želio nikakve medalje i nagrade osim mirovine u zlatnicima te je stoga imao nadimak „Cekinar“.⁴¹ Međutim, istina je da su dva austrijska mornara pokušala doći do jarbola sa zastavom, ali ju je talijanski časnik M. Razzeti skinuo s jarbola i skočio s njom u more.⁴²

Priznanja zaslužnima

Namjesnik Franjo barun Filipović već je 30. srpnja stigao parobrodom *Venezia* u Vis i na prigodnoj svečanosti uručio zlatne i srebrne medalje osobito zaslužnima u obrani Visa. Medalje je primilo oko 60 pripadnika topništva i pješništva, a namjesnik je ujedno pred postrojenom vojskom poimence pohvalio i izvjestan broj vojnika.⁴³

Car Franjo Josip I. 27. kolovoza donio je odluku o dodjeli odličja, pohvala i priznanja velikom broju sudionika bitke. Početkom rujna, na svečanosti održanoj na admiralskom brodu *Greif*, Tegetthoff je uručio časnicima prva visoka odličja, dok su ostalima (kadetima, dočasnici i mornarima) ona uručena kasnije.⁴⁴

Osim već spomenutih hrvatskih časnika, Milošića, Florija i Grančića, različita odličja dobio je i velik broj članova zapovjednih stožera na brodovima te članova posade. Na popisu je gotovo 200 ljudi s hrvatskim prezimenima. Među odlikovanim su zastavnici i kadeti Marinić, Stojanović, Milinković, Rukavina, Adamović, Dojmi vitez Delupis, Grisogono, Stojčić i Dabinović; vojni kapelan Albert Milčetić, Lloydov kapetan i pilot Teodor Ukropina i Franjo Aršić itd.

Vođe palube, kormilari i mornari svih klasa odlikovani su zajedno s kalafatima, strojarima, topnicima, čuvarima, ložaćima, drvodjelicima, poslužiteljima i drugim. Ukupno su odlikovana 24 kormilara različitog ranga (među njima je Nikola Karković i još 12 osoba s hrvatskim prezimenom) kao i 18 vođa palube (noštroma), također različitog stupnja. I među njima je ponovno više od polovice (10 nasuprot 8) onih s hrvatskim prezimenom.

⁴⁰ „Notizie locali e provinciali. Si rileva dal fogli di Vienna...“, *Il Nazionale*, 68, od 25. 8. 1866., str. 330.

⁴¹ Danka RADIĆ, „Profesor Ante Belas, publicist i rodoljub“, *Kulturna baština*, god. 21, br. 30, Split, 1999., str. 354.

⁴² F. ATTLMAYR, *Der Krieg...*, str. 213; Nakon bitke Tegetthoff je doznao ime hrabrog Talijana i uputio mu je „laskavo“ pismo, P. KUNIČIĆ, *Viški boj*, str. 87.

⁴³ „Lissa, 30. luglio“, *Il Nazionale*, 63, od 8. 8. 1866., str. 1.

⁴⁴ „Notizie politiche. Austria. Sabato mattina...“, *Il Nazionale*, 74, od 15. 9. 1866., str. 352; P. KUNIČIĆ, *Viški boj*, str. 135–143.

Najviše ljudi iz Dalmacije, Istre, Hrvatskog primorja, Like (85) je i među odlikovanim mornarima 1., 2. i 3. klase. Mnogi od njih bili su na popisima teško i lako ranjenih: Lučev, Pilepić, Kovačević, Fabijanić...

U narednim mjesecima različita odličja i priznanja dobili su mnogi Dalmatinci koji nisu bili direktni sudionici bitke. Tu nalazimo dvorske savjetnike, dužnosnike namjesništva, kotara i općina, župnike, sudce, liječnike i trgovce.⁴⁵ Dalmatinsko namjesništvo također je odalo priznanje većem broju stanovnika Visa.⁴⁶

Nakon bitke, *Il Nazionale* prenosio je članke iz bečkih i tršćanskih novina u kojima se govorilo o zaslužnima za austrijsku pobjedu. U nekima su posebno apostrofirane zasluge topnika i službe na topovima ističući kako su dalmatinski mornari pokazali osobitu vještinu za topništvo, mirnoću i hladnu krv u služenju na topu, daleko veću nego neprijateljska strana s obzirom na to da su od malih nogu naviknuti na vatreno oružje.

Il Nazionale je u svom komentaru na članak istaknuo da posade drvenih ratnih brodova nemaju samo obvezu rukovoditi vatrenim oružjem i posluživati topove. Spremnost i preciznost u manevriranju neophodna je za svaki brod koji plovi po moru. Svi članovi posade moraju koordinirano djelovati na svojim dužnostima: na jedrilju, veslima, parnim strojevima, topovima, ali je osobito važna služba na jedrima i na kormilu o čemu govore i podatci o broju ranjenih dalmatinskih kormilara i vođa palube (noštroma).⁴⁷

Počevši od Tegetthoffa koji je, odgovarajući na čestitke viškog načelnika, izjavio: „Lako je pobijediti s vašim slavenskim lavima“, preko cara koji je 14. studenoga uputio pismo zahvale svim Dalmatincima, nitko nije osporavao zasluge hrvatskih mornara.⁴⁸ Međutim, uoči proslave 40. obljetnice jedan pomorski viši časnik objavio je u bečkom *Zeitu* članak u kojem je ocrnio dalmatinske mornare: „Trebaju uzeti u obzir, da se namještaju nakon kratke upute na moderne bojne ladje stanovnici s planina dalmatinskih koji podsjećaju na Troglodite, a neprijatelji su kulture i puno teško uče“. Članak je izazvao žestoke reakcije: „Što se tiče pak same mornarske vrijednosti našeg primorca, ta je na glasu u čitavom svijetu i sigurno ju nekoliko budalastih rieči tog „višeg oficira“ ne mogu umanjiti.“ Spomenut je i članak iz 1905. godine, tiskan u bečkom listu *Neu Freie Presse*, kada je poslije japanske pobjede na moru te godine jedan engleski časnik izjavio da bi se u Europi jedino dalmatinski mornar mogao ogledati u oštroumlju i hrabrosti s Japancima. Momčad koja se regrutira iz dalmatinskih, istarskih i primorskih krajeva je najbolji, najpouzdaniji i najpodesniji materijal ratne mornarice.⁴⁹

⁴⁵ Među zaslužnima bio je i V. Jerčić iz Kaštel Sućurca koji je odlikovan Srebrnim križem za zasluge. P. KUNIČIĆ, *Viški boj*, str. 144. Prema saznanju autorice njegovi su potomci do sredine 20. stoljeća nosili obiteljski nadimak „Tegetof“.

⁴⁶ P. KUNIČIĆ, *Viški boj*, str. 145.

⁴⁷ „La marina austriaca“, *Il Nazionale*, 62, od 4. 8. 1866. str. 1–2 (304).

⁴⁸ P. KUNIČIĆ, *Viški boj*, str. 111 i 146.

⁴⁹ „Domaće vesti. U oči viške proslave...“, *Narodni list*, god. 45, Zadar, 58, od 19. 7. 1906., str. 3.

Viški veterani

U razdoblju do početka Prvog svjetskog rata redovito su obilježavane obljetnice bitke. Na prigodnim svečanostima u Visu, Sutivanu, Makarskoj i Splitu veterani su zauzimali počasna mjesta. Zahvaljujući novinskim izvješćima znamo za nekoliko njihovih imena.

Na proslavi 50. obljetnice u Splitu 1916. godine okupilo se 12 veterana, ali tisak navodi samo 10 imena: Dujam Drelje Pavazza, Nikola Luger, braća Marin i Ivan Roje, Jozo Dvornik pok. Bariše, Mate Dvornik pok. Duje, Toma Matošić, Jozo Dumanić – Šulenta pok. Stipe, Frano Zelić i Stipan Maretić pok. Nikole.⁵⁰

U Sutivanu su se iste godine okupili: Tomo Grubišić Tonkin pok. Jerka – Kanaleti, Mate Kegavić-Vidov pok. Ante, Ante Vladislavić-Pušić, Petar Dujmović Labinjanin, Ivan Grubšić-Košta pok. Ivana, Ante Manzoni-Bernardi pok. Kuzme, Ante Zuanić-Perić pok. Mate i Tomo Radolfi pok. Jure.⁵¹

Istom prigodom četiri makarska veterana: Jure i Zamarija Bašković, Antun Mihaljević i (Grgo) Mijo Madunić, zauzimala su mjesta na „osobitoj počasnoj klupi“ u samostanu kraj oltara.⁵²

Među veteranima koji su početkom 20. stoljeća primali pomoć iz „Zaklade Tegetthoff“ bio je i Nikola Vrsaljko iz Podgore, inače ranjen kao „gabijer“ (mornar koji iz koša na jarbolu upravlja jedrima) na brodu *Drache*.⁵³

U Pučišćima na otoku Braču, početkom tridesetih godina 20. stoljeća, živio je Jerko Kovačić pok. Jurja koji je u poznim godinama izradio model ratnog broda *Salamander* na kojem se borio.⁵⁴

Tridesetih godina 20. stoljeća tisak je često, a u povodu smrti nekog viškog veterana, javljao da se radi o posljednjem sudioniku bitke.

Kada je početkom 1940. godine u Prološcu kod Imotskog preminuo Ante Božinović u 98. godini, u tisku je označen kao posljednji borac iz Bitke pod Visom.⁵⁵ Međutim, to nije bilo točno; nakon njega je, 19. travnja, u Makarskoj

⁵⁰ „Proslava Viške bitke.“, *Naše Jedinstvo*, god. 23, Split, 165, od 18. 7. 1916., str. 2.

⁵¹ „Stivanjani – učesnici Viške bitke 20. srpnja 1866. godine“, kopija rukopisa Roka Zuanića – Anakleta od 29. srpnja 2016. g., u posjedu G. T.

⁵² Ana KUNAC, „Viški boj – više od bitke“, *Informatica museologica*, god. 39, br. 1-4, 2008., Zagreb, str. 119–120.

⁵³ Arhiv Gradskog muzeja Makarska, kutija 41; Prema dopisu C. K. Kotarskog poglavarstva Makarska od 2. 3. 1909. Nikoli Vrsaljku odobrena je godišnja pripomoć iz Zaklade u iznosu od 21 kruna. Nismo uspjeli pronaći podatak o vremenu osnivanja same Zaklade. U *Narodnom listu* iz 1916. godine (broj 53 od 5. 7. 1916.) objavljena je vijest da će, u povodu pedesete obljetnice, dalmatinski Hrvati u Puli osnovati „Zakladu Tegetthoff“ za siročad i udove palih dalmatinskih junaka pomorske i kopnene vojske.

⁵⁴ „Jedan od posljednjih veterana iz Viške bitke“, *Jadranska straža*, god. 8, Split, br. 7, 1930., str.194.

⁵⁵ „Posljednji borac iz bitke pod Visom“, *Novo doba*, god. 23, 12, od 16. 1. 1940.

umro Mijo (Grgo) Madunić iz Makarske. Nakon bitke radio je kao žandar i kasnije uživao u mirovini 55 godina.⁵⁶

Godinu dana kasnije, u Selcu na otoku Braču u devedesetpetoj godini umro je Josip Jeličić, nekadašnji mornar s *Kaisera*, vjerojatno stvarno zadnji sudionik Viške bitke.

Zaključak

Tek od osamdesetih godina 19. stoljeća počinju se voditi službene statistike o nacionalnoj pripadnosti časnika u ratnoj mornarici Austro-Ugarske. Iz popisa časnika koji su postojali u ranijem razdoblju, nacionalna pripadnost može se pretpostaviti samo po prezimenu odnosno mjestu rođenja časnika ako je uopće navedeno.

Broj hrvatskih časnika u sastavu ratne mornarice varirao je u različitim razdobljima, ali su hrvatski pomorci kao članovi brodskih posada oduvijek bili okosnica flote. Bili su nezamjenjivi u tipično pomorskim službama, kao kormilari, noštromi, odgovorni za jedrilje, ali su se dobro snalazili i na oružju, topovima, prvenstveno zato što su ih svi priznavali kao izuzetno vješte pomorce. Gotovo svi autori koji su pisali o Viškoj bitci slažu se u ocjeni da je jedan od presudnih čimbenika koji je pridonio pobjedi bio prevladavajući hrvatski kadar među gotovo 8000 ljudi na austrijskoj strani. Odmah nakon bitke, i admiral Tegetthoff, a zatim i sam car Franjo Josip I. isticali su važnost Dalmatinaca (Hrvata) za austrijsku pobjedu.

U vrijeme Viške bitke broj hrvatskih časnika u sastavu mornarice bio je manji nego u ranijem razdoblju. Jedan od razloga bio je uvođenje njemačkog jezika kao službenog u mornarici, što je znatno otežalo školovanje mladića s primorja i otoka. Ipak, i u takvim okolnostima, u zapovjednim stožerima brodova u eskadri admirala Tegetthoffa bilo je 30 časnika s hrvatskim prezimenima. Među njima bila su dva zapovjednika broda: kapetan bojnog broda Georg (Juraj) Milošić i kapetan fregate Marko Eugen Florio. Oba su karijeru završili kao austrijski admirali. Petar Grančić, Sinjanin, koji je u vrijeme bitke bio poručnik bojnog broda, također je vojnu karijeru završio kao austrijski admiral.

Hrvate nalazimo i kao niže časnike, zastavnike bojnog broda i pomorske kadete (među njima su bila i tri pripadnika dalmatinskih plemićkih obitelji), vojne kapelane i liječnike.

Ipak je daleko najviše Hrvata bilo ukrcano na brodovima u svojstvu dočasnika i mornara različitih klasa i zanimanja vezanih za pomorsku struku. Neka od

⁵⁶ Gradski muzej Makarska. Fototeka i dio hemeroteke – građe o Viškom boju 1866., Madunić je rođen 13. veljače 1844. u selu Blatu, ali je živio u Makarskoj.

njihovih imena ostala su poznata do današnjih dana zahvaljujući popisima poginulih i ranjenih boraca, ali i popisima odlikovanih nakon bitke.

U Viškoj bitci, na austrijskoj strani, poginula su tri časnika i 35 mornara. Teško je ranjeno 59, a lakše 79 osoba. Najviše stradalih, mrtvih i ranjenih bilo je na *Kaiseru*.

Među poginulima je i 20 Hrvata; 17 ih je poginulo u bitci, a neposredno nakon nje umrla su još tri od posljedica ranjavanja. Smatramo da ih treba svrstati među poginule, tim više što se jedan od njih već nalazi na popisu stradalih.

Teško i lako ranjeni Hrvati čine više od polovice nastradalih na austrijskoj strani.

Car je odlikovao velik broj sudionika bitke, na popisu je oko 200 ljudi s hrvatskim prezimenima, počevši od Milošića koji je odlikovan kao peti u rangu nakon Tegetthoffa. U narednim mjesecima različita odličja i priznanja dobili su i brojni Dalmatinci koji nisu bili direktni sudionici bitke.

Croats – participants in the Battle of Vis

SUMMARY

It was not until the 1880s that official statistics on the ethnicity of officers in the Austro-Hungarian Navy were introduced. In previous lists, the nationality of officers could only be inferred from the surname or place of birth, if this information was provided in the first place.

The number of Croatian officers in the navy varied depending on the period, but Croatian crew members have always constituted the backbone of the fleet. They were irreplaceable in typical naval duties such as those of helmsman and boatswain; they were in charge of the sails, but were also handy with weapons and cannons, primarily because they were universally recognized as extremely skilled sailors. Almost all authors who have written about the Battle of Vis agree that one of the decisive factors which contributed to the victory was the predominance of the Croatian staff among nearly 8,000 people on the Austrian side. After the battle, both Admiral Tegetthoff and Emperor Franz Joseph I himself rushed to emphasize the importance of the Dalmatians (Croats) in the Austrian triumph.

At the time of the Battle of Vis, there were not as many Croatian officers in the navy as in the previous period. One of the reasons behind this was the introduction of the German language as the official language in the navy, which made it much more difficult for young men from the coast and islands to get an education. However, in spite of this, there were 30 officers with Croatian surnames in the command roster of the vessels in Admiral Tegetthoff's squadron. Among them were two ship commanders: the ship-of-the-line captain Georg (Juraj) Milošić and the frigate captain Marko Eugen Florio. Both finished their careers as Austrian admirals. Petar Grančić from Sinj, who was a ship-of-the-line lieutenant at the time of the battle, also finished his military career as an Austrian admiral.

Croats were also junior officers, battleship ensigns and naval cadets (including three members of Dalmatian noble families), military chaplains and doctors.

However, most Croats embarked the vessels as non-commissioned officers, sailors of various ranks and different maritime professionals. Some of their names have been preserved to this day owing to the lists of killed and wounded, as well as the lists of those decorated after the battle.

In the Battle of Vis, three officers and 35 sailors were killed on the Austrian side. 59 people were seriously wounded and 79 suffered minor injuries. Most of the casualties, both dead and wounded, came from the *Kaiser*:

Among those killed were 20 Croats; 17 were killed in the battle, and three more died of their wounds shortly afterwards. We believe that they should be included among the perished, especially since one of them has already been listed among the casualties.

Croats who suffered major and minor injuries make up more than half of the casualties on the Austrian side.

The emperor decorated a large number of participants in the battle – the list includes 200 people with Croatian surnames, starting with Milošić, who was decorated as the fifth ranking officer after Tegetthoff. In the months following the battle many Dalmatians who did not take direct part in the battle also received various medals and awards.

Keywords: Austrian Navy, Croatian officers and sailors, casualties, medals